

## Logosul (judecată..ideie..)

1980

Omul este o ființă inteligentă și morală. El gândește, cugetă, judecă, judecă lumea, se judecă pe sine ca ființa a lumii, judecă despre lume și despre fenomene ei, despre fenomenalitatea ființei sale și despre fundamentele acestei ființe. În judecată, la fel ca și în credință sau contemplare, omul se atașează de « ceva » ; « ceva » este invocat, făcut prezent, « prezentificat », de către subiectul ce gândește.

**Gândirea desfășurată a omului se încheie cu o judecată afirmativă**, întemeiată, adevărată ; judecată asertivă și evaluativă, care relevă și afirmă un sens. Și apoi, această judecată susține și fundamentează pentru ea însăși, existența sa concretă, practico-teoretică, individual-generală, ca inserată în real. Gândirea-judecată, gândirea ca proces al judecării care duce la judecata-asertiune, argumentată și întemeiată, se află în centrul, în inima afirmării existențiale a omului, Și de aceea, ea presupune, ca un schelet, întregul model al ființei.<sup>x)</sup>

Omul ce gândește are la dispoziția sa „instanța teoreticului,,; instanță care-l dimensionează interior. Aceasta presupune, pretinde și asigură ca « logosul » <sup>xx)</sup> - privit acum mai ales în calitate de limbaj-logic -, să fie nu doar expresiv și comunicant ci și asertiv, evaluativ, argumentativ, interogativ, problematizant. Limbajul asertiv al logosului se cere înțeles însă în sensul larg al limbajul poveștilor mitice și fantastice, al descrierilor și cronicilor, al relatărilor, discursurilor, al teoriilor științifice ; și la fel, al susținerii tezelor, opiniilor, convingerilor, proclamațiilor, kerigmelor, al « teoriilor » și « textelor asertive cu pretenție de adevăr » de orice fel.

---

X) O problemă veche și mereu actuală este aceea care apare în asertiunea: “ființa și gândirea sunt totuna”. O astfel de punere a problemei a permis încercarea de întemeiere a existenței prin gândire, faptul că, cugetarea reflexivă să fie considerată criteriu și temei al existenței; și la fel, faptul că ontologia să se exprime ca “Știința a logicii”. În perspectivă ontologică, s-ar putea susține pertinent că ființa este primară, fundamental, iar logosul secundar. Secundar desigur doar în raport cu primaritatea ființei, care însă pretinde logosul ca ceva propriu, ca unul din ciclurile sale definitorii; mai precis, ca ciclu ultim și fundamentator, care asigură împlinirea ființei ca ființă deplină, afirmativă, asigurată interior, întemeiată. (A se vedea anexa).

Texte care afirmă întotdeauna ceva; care afirmă, relevă, prezintă realul, într-un mod orientat și partizan, în cadrul unei interpretări, a unei concepții. Și mai departe, încă, aceste afirmații, aceste aserțiuni teoretice, întemeiază și argumentează existența umană,... ca practică cu sens.

În mod concret și efectiv, gândesc desigur oamenii individuali, oamenii ce judecă conștient. Aceștia gândesc pentru ei, pentru problemele nemijlocite ale existenței lor ; și judecând, găsesc soluții acestor probleme, își argumentează intențiile și comportamentele, își califică semenii, valorizează situațiile, se auto-interpretează, justifică, creează. Un om ce judecă, poate însă judeca și « în numele »...altora, a multora, a grupurilor umane organizate și angajate în practicile lor. Și mai departe, el poate apoi judeca în numele instituțiilor, a tradițiilor doctrinare, în numele ideilor majore, a valorilor comunitare, a umanului în general. Și astfel, omul individual se înregistrează responsabil în problematica practicilor umane susținute de logosul- limbaj-judecare,...în problematica « Umanului ». Desigur, și la acest nivel, se judecă în primul rând tot de către oamenii individuali; dar acum, în calitatea lor de părți componente ale unor comunități organizate. Astfel, se judecă în tribunale, în dezbateri politice, în ducerea războiului și în medicină, în muncă și în cercetarea științifică, în crearea și aprecierea operelor de artă. În aceste ultime modalități, judecarea omului accentuează atât individualitatea cât și generalitatea umană, pe care orice gândire le implică și le exprimă. Individualitatea conștiinței apare acum mai pregnantă, prin originalitatea creației ; iar generalitatea omenescului mai vie, prin implicarea spiritualității, a adevărului și valorilor în general. Și astfel, urcând de la gândirea oamenilor individuali din cadrul cotidianității, se sedimentează treptat judecățile cu valențe general umane. Judecățile grupurilor umane, a culturilor și civilizațiilor, « judecățile istoriei », judecățile filosofiei perene.

Gândirea omului ce judecă se inseră însă și dincolo de planul empirico-efectiv al existenței umane. Și... mai departe încă, într-un plan constitutiv pentru uman...al condițiilor sale de posibilitate. Un plan ce se împărtășește din structura ființei, asigurând și întemeind însăși existența umană în semnificația realității sale; un plan principal, « de drept » și nu « de fapt ».

În perspectiva unui comentariu ontologic, o instanță ca cea a „logosului,, asigură fundamentarea ființei, prin reafirmarea sa sintetică.<sup>x)</sup> Acest logos întemeietor, al fundamentării,, se exprimă prin instanța pe care istoria gândirii speculative a etichetat-o ca „logică,,; prin domeniul coerent al desfășurării și articulării principiilor, categoriilor, instanței conceptelor, a judecăților asigurate noetic, a ideii novatoare... instaurate prin raționalitate.

Logica aceasta, evidențiată deja în vremea triumphiului de aur Socrates-Platon-Aristotel, se articulează și se întrețese la om, cu câmpul ( teoretic) în care se desfășoară produsele limbajului asertiv. Deci, a limbajului care – așa cum s-a mai spus – nu e doar expresiv și comunicant, așa cum tinde să fie în imnuri și poeme,, ca în Evrika lui .....,,, ca în victoria ce o anunță soldatul de la Maraton. Ci a limbajului care afirmă, prin care se asertează ceva despre ceva, despre cineva. Afirmatie care, deobicei e încadrată de interogație și argumentare, de încărcarea cu sens a spuselor, a textului în speță;...iar apoi,... și de descifrarea de sens.

Și în domeniul logicului, înțeles în sensul său tradițional restrâns, se asertează. Judecata este o afirmație asigurată a cuiva despre ceva sau cineva. Ceea ce există doar nemijlocit, tentându-și afirmația ontică odată cu emergența sa,, nu are parte însă de judecată; nu e încă judecat și reafirmat, în lipsa intervenției unui context receptant. E necesar ca ființa să intre în interrelație cu contextul, să o pornească la drum, să poată avea disponibilitatea de a se reîntoarce asupra sa, printr-o reafirmarea de sine, mijlocită <sup>xx)</sup> și sintetică; aspecte ce stau la baza judecății întemeiate,, care-i asigură un temei. Judecata asertivă apare în planul limbajului în primul rând ca

propoziție. Dar, de fapt, echivalentul ei în acest plan este – așa cum s-a sugerat deja – orice text sintetic, coerent și cu sens.

---

x) Ceea ce e asigurat și fundamentat prin logos, este ființa care deci există, pre-există, fiind primară ontologic. Ființa împlinită prin logos, întemeiată, asigurată, nu mai este ființa nemijlocită a emergenței ; ci ființa mijlocită prin reafirmarea sa în raport cu contextul (și cu sine), cu care s-a aflat în comerț în cursul devenirii, în care a expandat după încolțirea emergenței sale, pentru ca să se întoarcă apoi spre sine, odată cu instanța sa logică de întemeiere, asigurare și afirmare sintetică. Logosul nu se află la începutul ființei, la emergența ei, ci, ca întemeietor, el se află la capătul său, ce se reîntoarce la punctul de plecare.

xx) Logosul, ca afirmare mijlocită a ființei așa cum e prezentat aici, nu se suprapune decât în mică măsură cu mijlocirea prin înstrăinare și prin reîntoarcerea într-o sinteză ce integrează depășind, așa cum e prezentată de Hegel ; căci, la Hegel, logosul e prezent de la început.

Dar nu numai **prin judecată** se asertează ci și prin **concept**. Conceptul apare ,și el, nu chiar de la început ci doar odată cu împlinirea cea dintâi a ființei ce prinde cheag, ce prinde crustă. Dar odată instituit, conceptul va fi apoi activ, întărind recursiv ființa, asigurându-i un schelet ferm. Conceptul deschide ciclul logosului. La nivelul său inițial în prima sa instanță de apariție, ființa mai e încă repliată pe sine,.. într-o crispă a adunării, a coeziunii sintetice. Dar conceptul nu rămâne la acest nivel ; el va fi prezent și în ulterioarele instanțe ale logosului; desigur îmbogățit, întărit. Prin judecată și prin discurs, conceptul (ca idee-temă) este desfăcut și etalat. Iar în planul raționalității, deasupra lumii intelective a judecății, el reapare adâncit și înălțat, sub forma categoriilor și ideilor.

Categoriile sunt și ele, într-un fel, aserțiuni; la nivelul lor, câmpul logosului și al limbajului se articulează de asemenea. Inițiind discuția despre categorii, Aristotel le-a prezentat astfel încât prin ele s-a înțeles « predicate generale ale ființe și despre ființă,, și, asupra ființei. Predicatul este ceva afirmat despre ceva . El e ceva spus, o spunere. Desigur, ceva spus în alt fel, în alt mod, la alt nivel decât spunerile predicilor;.. decât prezicerile ghicitorilor sau predicțiile teoriilor științifice. Dar, ca « predicate » ale ființei, categoriile au o

poziție ambiguă. Ele sunt pe de o parte proprii ființei ce există « prin sine », în emergența, structurarea și afirmarea sa, încă nemijlocită prin devenire. Pe de altă parte, categoriile sunt proprii ființei ce e afirmată secund, mijlocit, prin logos, prin logică și limbaj. Și astfel, categoriile vor fi prezente și la nivelul « ființelor intermediare » ce viețuiesc în mijlocul discursurilor, a textelor ; după cum ele sunt proprii și afirmatorii logice a « ființei ca ființă ».

În instanța de raționalitate a logosului, ceea ce la început era **concept, apare ca idee novatoare**. Deci, ca idee ce deschide un câmp al noului. Ca și concepție ce concepe o nouă lume; cu forța instaurării, a trecerii de la posibil la real. Ideea nu este ceva primar în câmp ontologic. Ea este, dimpotrivă,.. ceva ultim; ceva ce ține de „instanța de absolut a ființei,.. Ea are în spate toată emergența, structurarea și devenirea ființei, plinătatea ei, realitatea ei deplină. Și încă, ea mai are în spate asigurarea și întemeierea logică prealabilă, de până la acest nivel.. a ființei. Ideea novatoare apare astfel în mijlocul lumii « reale », „ materiale » și întemeiate, ca o cheie de boltă a ei. Ca deschizând câmpul dezlănțuirii lumilor posibile întru lumi reale, realizabile, realizate. Ideea adevărată este - și poate fi - temeiul și asigurarea unei geneze, a unei împliniri ontice, numai și numai pentru că.. totul preexistă; pentru că, ea este continuu învăluită de lumile reale și posibile, de absolutul ființei ca ființă.

Când a apărut pe lume, **Ideea lui Platon** sintetiza un întreg univers spiritual. Și anume, ea aduna la un loc întreaga lume a gândului grec, marcat de « forma » frumoasă și deplină, de imagine, de « eidos ». « Eidos » va însemna – în cadrul jocului lingvistic grec – „ și specie și noțiune; susținând astfel un întreg edificiu logico lingvistic, în vârful căruia se va înălța Ideea. Dar chiar la acest înalt nivel, Ideea păstrează legătura cu « Eidosul », cu imaginea vizibilă. Așa cum ai nevoie de ochiul corporal pentru a vedea calul – calul vizibil prin imaginea sa –, la fel ai nevoie de un organ, de un ochi special (intelectual, spiritual) pentru « a vedea » « ideea de cal ».

Lumea ideilor a lui Platon descindea însă (încă) din înălțimea transcendenței sacrale. Ea ființează undeva sus. La ea ajungem prin contemplație sau anamneză,... la fel ca în reactualizările ritualice ale mitului sacral. Kant, mutând în mare parte transcendența în abisurile transcendentalului, a lăsat Ideii niște valențe pe care post-kantienii le-au exploatat din plin. Ideea este acum, în vremea post-Kantiană, ceea ce dă dimensiune de proiect omului; este orizontul valoric care-l aspiră, este idealul și idealitatea spre care tindem. Dar și această imagine, această viziune, și această „idee,, ar fi poate prea puțin pentru « Idee ». Ideea ar putea avea rangul înalt al raționalității creatoare, al instituirii de nou, făcând integral parte din existență, din realitate, din ființă,.. ca idee novatoare. Ca germene al concepției adevărate, al devenirii într-o ființă.

După acest scurt comentariu logico lingvistic vom reveni acum la « ciclul logosului », cu cele trei instanțe principale ale sale : instanța conceptului, a judecării intelective și a ideii raționale.

În ciclul « logosului » ființa se relevă în primul rând ca și concept. Iar gândirea omului ce judecă, sesizează intuitiv realul în planul său conceptual, ce stă în spatele nemijlocirii aparenței. Conceptul se prezintă ca sinteză; ca și reunire coerentă (principială) a multiplului și diversului fenomenal, sub un substrat, într-o unitate centrată de o generalitate « esențială ». Ca unitate sintetică și afirmativă – ce subzistă prin sine – conceptul este o închidere, o repliere pe sine ; el seamănă cu gânditorul de la Hamangia sau cu gânditorul lui Rodin. Conceptul e o limitare a unor determinații calitative. Și totuși, el este parțial deschis, iradiindu-și semnificația, fiind semnificant..semnificativ. Și, de asemenea el e generativ ;dar , doar printr-o afirmare repetitivă. Existența la nivelul conceptului, este în mare măsura « monadică ».

Ca prezent la începutul procesului logic, conceptul va fi o constantă a acestuia, ca expresie a însăși ființării ce afirmă coerent ființa în determinațiile sale structurale, deasupra haosului. Conceptul

crează cadrul pentru ulterioara îmbogățire a ciclului logosului, pentru așezarea finală a ființei asigurate și autofundate, ca ființa deplină, absolută. Existența afirmată și sesizată (autosesizată) ca și concept, este deja o existență auto-fundată în propria-i sinteză de sine – în propria-i coerență; existență ce se impune ca și necesitate auto-afirmativă. Conceptul, ca afirmare existențială, este și subiect-substrat, ce asigură coerența interioară – întemeiată, a auto-afirmării, înaintea diferențierii subiect-obiect; și înaintea deschiderii spre devenire. La nivelul conceptului, ființa ca existență și ființa sesizată, este încă compactă.

Într-o a doua instanță, logosul ca și gândire, sesizează, afirmă și exprimă ființa ca judecare-judecată a subiectului despre obiectul subiect, făcând să apară « judecata ». Și aceasta nu numai în sensul că pe poziția obiectului afirmat prin judecată se află un concept-subiect; ci, și în sensul că judecata vizează de la început și fundamental, chiar însăși subiectul ce judecă; subiect ce se vizează pe sine, punându-se pe sine ca obiect al judecății, în cadrul unei reflexivități funciare. Apare deci, acum, în interiorul ființei – și constitutivă pentru ea – partajarea subiect – obiect. Pentru că, această polarizare subiect-obiect, apare în primul rând în planul practicii. Lumea existând obiectiv și independent de om, apărând apoi la întâlnirea cu acesta, intrând (odată cu umanul) în interrelații practice, apare ca obiect pentru subiectul activ, ce se afirmă și se impune pe sine. Subiect care, desigur, este în subsidiar și un subiect cunoscător, un subiect “teoretic”; precum și un “subiect judecător”.

Oricum, în această instanță a logosului, partajarea subiect-obiect, este cea care asigură asertarea judecății. Orice judecată este, după cum s-a mai spus, o afirmație asigurată, întemeiată și adevărată a cuiva despre ceva (cineva). Afirmație care, determină obiectul; și care, se polarizează cu opusul ei, cu negația, <sup>x)</sup>pe care o învinge. Prin afirmarea aserțiunii – judecata, subiectul, realizează o sinteză. Sinteza judecății, la fel ca sinteza conceptului, se împlinește într-un plan care reunește dar și particularizează – multiplul și diversitatea calitativă,

individualul și generalul. Ea implică un univers real, reluat și afirmat, formulat sau formulabil în judecăți posibile, în cadrul unui text învăluitoare și fundamentator ; text corespunzător, similar și adevărat, în raport cu realul pe care îl reprezintă. Judecata ca afirmație formulată, ca asertare în limbaj, nu se raportează doar direct și nemijlocit la acest real corespunzător. Ea face corp comun cu structura care o întemeiază, cu condițiile sale de posibilitate, cu procesele care o asigură ca validă, ca mulțimea tuturor judecăților și textelor .....?

---

x) La nivelul conceptului, ființa se relevă ca și coerență, deasupra haosului. La nivelul judecății, ea este afirmativă deasupra negației. În logică, negația apare la un moment dat ca simetrică și egală cu afirmația. Dar aceasta numai într-o logică ce se rupe de ontologie. În perspectivă logico-ontologică, negația este secundară afirmației ; neființa este secundară ființei. Dar secundară fiind, neființa are loc în interiorul ființei care tocmai de aceea nu este compactă; ca interioară ființei, neființa permite instalarea potenței, ca semi-ființă. Și tot ea, ca negație, asigură instalarea adversităților, contestației, contrariilor, opușilor. În planul intelectual al judecății, negația opunându-se exclusive afirmației realizează împreună cu aceasta și împreună cu instanțele individualului, generalului și determinațiilor – rămâne într-un fel secundă și aici, deoarece logic se poate “orice afirmație este o negație” pe când ontologic, “orice afirmație este o negație). Cât despre adversitate (contestație) și contrarii, acestea joacă un rol important în dezbateră și desfășurarea dialectică.

Similar din universal de gândire, cu lumea pe care o exprimă. Și astfel, la nivelul gândirii-judecată, nu mai suntem în închiderea monadică a conceptului, ci în mijlocul unei lumi aflate în interconexiune, în intercondiționare și determinare. A unei lumi duble la prima vedere, dacă diferențiem realitatea obiectivă de universal judecăților despre lume. A unei lumi triple sau multiple – oricum reflexive – dacă identificăm procesul judecății în însăși interiorul afirmării existenței reale. În acest proces de judecată, logosul omului întâlnește logosul ființei.

La nivelul gândirii ca judecare, judecata e întemeiată în primul rând prin procesul intelectual al raționamentului. Acesta realizează coerența textului și judecății, adevărul ei, prin invocarea „experienței” , prin respingerea incoerenței de sens, a contradicțiilor (verificabile silogistic, invocând eventual legea terțiului exclus) și prin derivarea



dintr-un criteriu, dintr-un termen de referință ferm, necondiționat, ultim. Deocamdată, în acest plan intelectual al logosului, continuă să joace un rol fundamental și fundamentator, „necesarul”, imperativul, obligatoriul. Opusul acestuia, contingenta, nu are relevanța logică. Se întemeiază astfel o realitate logică asigurată și fundamentată, dar încă rigidă, capabilă doar de autoafirmare, ideatică, de repetiția infinității rele. Un alt opus al necesarului, posibilul, își face apariția ca și contrafața a asigurării intelective a judecății. Dar, acest posibil este posibilul rău, haotic, neorientat. El susține o lume a tuturor posibilelor demoniace. Aceasta se dezvoltă mai ales într-un câmp în care logosul, mândru de sine, se îndepărtează de ontologie, într-o aparentă independentizare. Dar această relativă independență – a logicii formale, matematice, a sistemelor axiomatiche, a logisticii – transformă logica în instrument tehnologic. Această perspectivă tehnologică prezintă deja de la Organonul lui Aristotel, este desigur - și poate rămâne – fructuoasă, doar în măsura în care se păstrează verigile de articulare a logicului cu ontologicul.

Instanța intelectuală se sprijină pe nivelul „totalității”. Conceptul se sprijină pe Unu. De la unicitate se urcă însă, nu numai spre multiplicitate și diversitate, spre esență și fenomen; ci mai departe, spre polarizarea subiect/obiect, individual-general... pentru ca totul să se convertească în final în unitatea totalității. Fiind inserat la acest nivel, intelectul este într-o poziție ambiguă. Spre interior, totalitatea îi dă siguranță, impune necesitatea, exclusivitatea: toți oamenii sunt muritori!...Spre exterior însă, ea începe să înnebunească, odată ce se combină cu infinitul și cu necondiționalul absolutului.

În interiorul unității totalitare, intelectul pune în joc un demers ordonator: el sistematizează și clasifică „obiectul”. Considerat ca un tot format din unități neidentice, el (?) este ordonat în clase orizontale și ierarhice, articulate între ele după anumite criterii. Clasele suportă definiții și se exprimă prin clase-tip, exemplare, caracterizate și valorizate. Caracterizarea evocă ceva din sesizarea și surprinderea

conceptuală. Dar acum e vorba și de judecarea unui obiect, cu plasarea sa în raporturi, cu inevitabilitatea apariției unui sistem de clase ordonat. Iar în acest context, apare demersul diagnosticului, care realizează identificarea în raport cu sistemul, împreună cu valorizarea, cu darea de sens.

Caracterizarea și diagnosticul pretind totalitatea,.. dar nu i se mai supun rigid. Până la un punct, ele se află sub perfecțiunea logicii intelective; dar de la un punct încolo... caracterizarea deschide - căci ne apropiem acum de demersul hermeneutic - noi orizonturi; care, corelate apoi cu cel dialectic, va forma un cerc. Acest cerc hermeneutico-dialectic, centrat de gândirea ce judecă analitico-sintetic, se relevă în deplinătatea sa, în planul gândirii raționale.

Intelectul aduce deci pe lume siguranță. El ne introduce într-un univers curat și precis, ordonat și sistematizat. Dar lumea aceasta, marcată de intelect, asigurată prin spectrul necesarului, e puțin cam sumbră în precizia ei inexorabilă, la fel precum lumea prezidată de Moirele grecești. Prea e totul aici inevitabil și pus la punct, prea e totul fătă de pată, suspect de curat, sterilizat parcă. Și oare,... modalitatea aceasta a intelectului ce duce la aporii și ferește pe sceptici,.. nu e cumva într-adevăr sterilizată și sterilă !?.., deci, moartă în perfecțiunea ei!

Aflându-se la bază, la începuturi, conceptul nu are deocamdată nici rang nici penetranță; el pregătește doar terenul pentru ceea ce va urma. Intelectul prinde contur, se înființează clar, se impune, are „morgă”; ba devine chiar „scoțos”. Să se termine oare totul aici? Într-un sistem axiomatizat, totul derivă din premisele care instituie punctul de plecare. Dar cum se instituie, oare, un punct de plecare? De unde apar premisele? Și de fapt, **cine** și prin ce demers instituie, cine formulează, delimitează și acceptă axiomele? Și de ce? Iar pe lângă axiome, e limpede că **cineva**, o instanță mai profundă a gândirii ce judecă, acceptă sau pune în joc un limbaj, termeni, functori, reguli,

convenții, legi, sensuri. Bine înțeles, sistemul o pornește apoi la drum aproape singur, după ce primește un bobârnac; el înflorește și se dezvoltă până la ultimele consecințe posibile. Dar mai departe? Cine și cum contestă punctul său de plecare, mijloacele folosite, sensul și interpretarea formulelor derivate? Și dacă gândim astfel, vedem că nu se poate rămâne la lumea perfectă și curată, la lumea de laborator a intelectului. A intelectului ce pune aparent în dificultate rațiunea – o anumită rațiune – chemând-o la judecată... și înfundând-o în antinomiile pe care demersul critic la pune în evidență. Odată lecția învățată, odată deprinderea formată, odată judecarea intelectuală însușită și stăpânită, se poate trece mai departe, dincolo de „haosul hiper-ordonării”, în lumea mai fundamentatoare și mai sintetică a rațiunii. Dar această trecere, acest salt, ar fi o iluzie, dacă nu se acceptă disciplina dură și formatoare, a lumii intelectului. A trece în domeniul rațiunii, poate fi un premiu pentru stăpânitorii excelenți – și nu doar pentru elevii cuminți – ai lumii intelectului.

Deasupra instanței intelective, logosul apare deci ca și gândire rațională. Afirmația existențială a omului prin gândirea rațională se realizează ca o sinteză creatoare, ce instituie noul în lume. Sinteza ce se produce deasupra polarizării subiect – obiect, deasupra opușilor (contrariilor) și paradoxurilor, a aparentelor absurdități ale dogmelor, deasupra aparenței și moartei perfecțiunii.. a împlinirii intelective, asigurate de „necesar”. Sinteza rațională e mai mult decât coerența conceptului și noncontradicția afirmației asigurate intelectual. Ea deschide un câmp, al noului<sup>x)</sup>, instaurează sensuri noi, sesizează și afirmă direcția devenirii realului obiectiv, sondează transcendența, fundamentează afirmația logică însăși, prin degajarea reflexiv-critică a infrastructurii ei constitutive.

Deasupra „necesarului” prezent în plan conceptual, deasupra necesarului intelectual, dublat de posibilele sale „rele”, se deschide acum un univers al „necesității libertății”. Univers care asigură „posibilele bune” sintetice, organizate, anunțatoare ale noului. Se

dezvăluie și se afirmă astfel, o infinitate bună și creatoare, prezentă într-un plan al necondiționalului principiilor. O infinitate a posibilelor ce apar concomitent, atât ca „potențial reale” ..cât și ca „de fapt reale”. Asigurând realitatea dezlănțuirii ființei depline întru devenirea liberă și creatoare a posibilelor bune – ca și concepere și concepție absolută –, logosul rațional asigură ființa, în instanța ei de absolut.

La acest nivel al gândirii raționale, judecarea pune în joc „sesizarea intuitivă”... la fel ca și în cazul conceptului; și tot la fel, presupune „conceperea”. Apoi ea se asigură intelectual prin raționament, prin inferența silogistică și procesul de diagnosticare, de identificare în raport cu un sistem definit de clase.

---

x) Apariția noului în sens absolut, presupune o ființa prealabilă dată, care se ridică la rangul noului. Și de asemenea, cel puțin la prima vedere, apariția noului pretinde un vid ontologic prealabil sau corelativ – care să-l facă posibil și să-l recepteze. Dar în perspectiva unei ontologii, în care ființa, existența, sunt considerate ca primare, iar haosul, negația, nimicul, ca secundare, derivate, interioare și la acest nivel, golul otologic, nimicul, nu preexistă ci se instaurează odată cu noul: desigur, ca secund al acestei emergențe a noului și ca „nimic specific”.

Dar acum, se cultivă mai intens caracterizarea, pentru sinteza căreia, gândirea rațională desfășoară un travaliu analitic prealabil, mai adânc decât în plan intelectual. Și apoi, gândirea ce judecă rațional, se forjează prin introducerea aserțiunii, în cercul dezbaterii hermeneutico-dialectice; cerc prin care, teza se luminează și se impune, în urma luptei și victoriei.

Dialectica înseamnă, în înțelesul vechi grecesc al vremilor agorice, dezbaterea publică și argumentată a unei teze, între doi oponenți. Cine afirmă și susține o teză, o lansează provocator în câmpul dezbaterilor publice, acolo unde se consacră adevărurile comunitare. Și astfel, el expune teza contestărilor și respingerilor posibile, riscând-o. În fața acestei proclamații a tezei, a emergenței ei agresive, care desfide,... apare contestatorul, opozantul. Cel ce se va opune, susținând o teză contrarie, adversă; apare deci, cel ce neagă afirmația.

Contestarea, la fel ca susținerea tezei, se va face pe bază de argumente, de dovezi. Aparent, pe parcursul întregii dezbateri dialectice care va urma, contestatorul este cel activ. El interpretează, comentează, deduce consecințele, evidențiază aporiile la care se ajunge, luminează valoarea alternativelor sau a tezelor opuse,... aduce în lumină argumente și dovezi contestatorii. Dar activ este și cel ce a propus, cel ce a lansat teza. El se angajează în procesul dialectic doar dacă acceptă regulile jocului, dacă intră în competiție, în luptă. Căci altfel, el se cantonează la simple aserțiuni clamate, sau proclamate..., ca poezie, mărturisire, ca și viziuni, profeții, kerigme. Iar acestea pot avea valoare rațională doar dacă intră și ele în mod secund în cercul dezbaterii hermeneutico-dialectice.

Odată ce a riscat prin provocarea sa, susținătorul trebuie să-și apere teza; și, dacă poate, să o facă să învingă. Și astfel, el va trebui să facă fața tehnicii atacatorului. Pentru moment el respinge atacurile. Orice astfel de respingere întărește teza. Dar el și verifică corectitudinea și loialitatea opozantului, măsura în care acesta e riguros în perspectivă intelectuală. Ca răspuns la atacuri, susținătorul

tezei aduce și el în luptă argumente. La un moment dat,.. din atacat devine atacator; iar contestatorul, ajunge să se justifice, să se apere. Deși lupta e susținută de doi poli, ea nu este niciodată întru-totul simetrică. După cum nu e simetrică nici concluzia sintetizatoare a luptei, care acceptă victoria – prin consens – a anumitei formulări și al unui anumit sensul tezei. Pe baza anumitor formulări și al unui anumit sens al tezei, pe baza anumitor argumente acceptate. O teză victorioasă într-o dezbatere dialectică este, desigur, mai mult decât punctul de plecare. Dacă aserțiunea inițială face ca noul să se iște, să emeargă timid, victoria îl impune ca argumentat și fundamentat. Și în plus, teza victorioasă este îmbogățită și prin subsumarea opusului ei, a tezei contrarii, ce a fost învinsă și e plasată acum în umbră, în inferioritate, fără a fi însă moartă;... ci doar inserată într-un plan subsidiar, în structura organizată și încornorată de teza victorioasă.

În cazul acestui demers dialectic – ca dezbatere „agorică” – se pune tot timpul problema universului lingvistic comun, a consensului asupra definițiilor și sensului termenilor, expresiilor și însăși tezei.

Presupunând și întreg câmpul intelectual, dezbaterea dialectică se împărtășește și din tăria acestuia, din tăria necesarului. Dar acum, în plan rațional, ne aflăm mai sus... necesarul devine mai adânc și mai puternic,.. el trece chiar mai departe de orizontul logico-valoric,.. spre a se împărtăși din câmpul ontologic, din câmpul „ființei ca ființă”.

Dialectica desfășurată în agora, așa cum a fost invocată mai sus, este doar un model, o sugestie pentru un proces ce se desfășoară în primul rând în interiorul gânditorului, ce-și propune sie-și să-și conteste argumentat tezele, Și care, desigur, se oferă secundar și luptei agorice, exterioare. În lumina celor spune mai sus, demersul dialectic și dezbaterea retorică nu vor fi înțelese doar ca susținătoare ale adevărilor circumstanțiale. Cele care, prin convingerea obținută în situație, obțin adeziunea participanților, ce le consacră, pentru moment, ca adevăr comunitar. Această viziune tradițională – și superficială – asupra retoricii și dialecticii ei adiacente, a fost formulată de la început și a rămas un loc comun. Retorica duce doar

la aparențe, la înșelătorie, se spunea pe vremea lui Platon. Și totuși se admitea și pe atunci, că dezbaterile dialectice poate fi o metodă de luminare a adevărului, punându-se în umbră, strânsa înrudire dintre acesta și retorică. Dar și adevărurile cele mai adânci, sunt – sau ajung să fie – în cele din urmă „publice” într-un fel. Iar demersul argumentativ dialectic, este propriu pentru a căuta, a lumina și consacra, chiar și adevărurile cele mai profunde, adevăruri ce sunt atât de necesare încât dezlănțuie imperiul libertății. Iar această coborâre a gândirii raționale a omului spre adevăruri fundamentale, nu trebuie privită ca ceva misterios sau mistic. Ea are loc și e legitimă în virtutea calității omului de ființă „ontic validă” ce se împărtășește din modelul „ființei ca ființă”, care îi este consubstanțial.

Procesul dezbaterii dialectice presupune în fondul său, ca o constantă, înțelegerea și descifrarea hermeneutică. În primă instanță, procesul hermeneutic se opune zarvei publice a luptei dialectice. El se desfășoară aparent, în intimitatea singurătății cercetătorului, care lecturează, înțelege, interpretează și explicitează un text; sau, echivalentul său. Hermeneutul descifrează sensul, mesajul neexplicit, ascuns, obscur, încifrat, pe care textul îl conține. Pentru aceasta e necesară desigur cunoașterea limbajului în care textul e scris. Și apoi, cunoașterea sensului său explicit, a intenției explicite de comunicare, a contextului sincron și diacron (context înțeles ca structură contextuală multietajată). Descifrarea sensului latent sau ascuns, face apel la cunoașterea autorului, a lumii și intențiilor sale. Apoi sunt propuse, sunt puse în joc una sau mi multe teorii, doctrine, care să poată conține, integra și explicită textul respectiv, mesajul său, tezele ce le conține. Apare pe această cale un text mai larg, coerent, comprehensibil și pentru alții, pentru toți oamenii unei comuniuni. Acum, acest text e făcut public. Odată cu această „publicare”, apare însă și confruntarea. Căci nu există o singură interpretare posibilă a unui text cu mesaj. Altcineva propune o altă interpretare și o contestă pe prima. Apare conflictul interpretărilor, căci susținătorii acestora se pot angrena treptat într-o dispută de tip dialectic. Dat fiind faptul că,

nici dezbateră dialectică nu e posibilă fără descifrarea sensurilor afirmațiilor; și astfel, se conturează și în acest plan rațional al logosului, desfășurarea și înfășurarea unui cerc hermeneutico-dialectic. Iar în mijlocul acestui cerc, se instalează gândirea rațională, analitico-sintetică.

Prin capacitatea sa sintetică, demersul rațional merge mai departe decât siguranța intelectuală a noncontradicției. El acceptă însăși contrariile, contradicțiile, dacă acestea se plasează într-un plan inferior sintezei; sau, dacă sunt asimetrice, astfel încât afirmația să se poată impune. Sinteza a apărut, odată cu conceptul, sintetizator al multiplicității și varietății, sintetizator al individualului, determinațiilor și generalului. Sinteza e prezentă apoi în plan intelectual prin judecăți și texte. Judecata nu e adevărată doar prin deducția sa formală, riguroasă, făcută sub spectrul necesarului și al totalității. Ea e adevărată și ca sintetizând fapte, pe care le afirmă în propoziții adecvate realității. Și apoi, există propoziții sintetice, adevărate „a-priorii”, ca unele propoziții logico-matematice. Dar, distincția dintre sinteza „a-priorii” și cea „a-posteriorii” nu e chiar așa de tranșantă. Oricum, sinteza intelectuală-rațională are o rădăcină comună, chiar dacă deseori distingem sinteza pe care o impune „faptul”- rezultat din experimentarea de către subiect a „lumii-obiect” – de sinteza pe care o impune „imagarul”, în marginea faptelor și prin raportarea subiectului la sine, la ființa din sine.

Întrețeserea dintre acești doi poli o vom înțelege ori de câte ori ne vom gândi că sunt sintetice poveștile mitice și cele fantastice, relatările istorice și discursurile juridice, romanele și teoriile științifice.

**Sinteza** e prezentă într-o nouă modalitate atunci când ea învinge adversitățile, contestațiile, opozițiile, opușii, contrarii, contradicțiile. O teză, o judecată necontestată, fără de opozanți pe care să-i fi învins, e nu numai suspectă ci chiar de ignorat. Cum de altfel, o teorie științifică dacă e numai confirmată fără fi contestată, fără a fi infirmată, devine bătrână, nevaloroasă, cum zicea Popper. Adevărul în



plan rațional, își face loc prin luptă. Doar astfel el se prezintă ca un adevăr puternic, original, singular, victorios, deschizător de drum. Dar vai și amar de această victorie, dacă ea nu e perfect asigurată în planul intelectual al rigorii, coerenței, noncontradicției, a sintezei sensului. Vai de victoria dialectică care ignoră puterea imbatabilă a certitudinii intelective; care încearcă sinteza fără de asigurarea fundamentelor. Împotriva acestui procedeu s-a ridicat de altfel Kant, atunci când vedea în dialectică doar aparența și superficialitate, neacoperită prin fundamentarea ei de către însăși intelectul ce ar urma să-i fie subordonat. Fără de asigurare logico-intelectivă, fără de precizia și tăria de oțel a noncontradicției formalismelor logice, lupta dialectico-retorică poate deveni ceea ce se temea Socrates; adică, iluzia, vorbăria, bunul plac, dezlănțuire oarbă a forțelor joase ale voinței de putere, impostură.

O judecată este o aserțiune sintetică. Ea depășește planul conceptual nu numai prin aparatul de asigurare pe care-l pune în joc – și care urmează să susțină sinteza afirmației, ci și prin demersul analitic.

La nivelul intelectului, sinteza reunește sub o coerență, sub noncontradicție și sens, elemente ce rezultă din analiza realului abordat, considerat din perspectiva totalității. Și aceasta nu doar în judecată, ci și în textul desfășurat, în discursul ce conține judecăți. **În plan rațional, sinteza se realizează deasupra unei analize a însăși subiectului ce gândește, deasupra autoanalizei. Autoanaliza critică este de fapt, afirmarea ființei prin procesul logic.** Ființa ce gândește rațional, luându-se drept obiect pe sine, într-un proces analitic-reflexiv relevă însăși întemeierea procesului logic și a modelului ființei, ca bază a sintezei existențiale afirmative.

**Critica** ca judecată ce caută criteriul printr-un demers analitico-sintetic – bazat pe proceduri hermeneutico-dialectice și intelective – permite omului să coboare spre fundamente, spre descifrarea ființei sale. Și mai departe, spre descifrarea instanței ființei ca ființă.

**În perspectiva gândirii raționale ce judecă critic, centrată de cercul hermeneutico-dialectic, se relevă în cel mai înalt grad reflexivitatea existenței umane, ca expresie a ființei ca ființă.** Prin gândirea rațională nu ne mai învârtim în cerc, ci intrăm în mijlocul cercului, folosindu-l printr-un demers sintetizator. Și astfel, existența ajunge să-și fundamenteze, să-și asigure și să-și întemeieze recursiv aserțiunile ce rezultă din afirmațiile sale, din afirmarea de sine.